

ЯНГИЛАНГАН КОНСТИТУЦИЯДА ИНКЛЮЗИВ ТАЪЛИМ ҲУҚУҚИ

Нематова Шахрибону Хамидовна

Навоий вилояти юридик техникуми

Меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича мутахассиси.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13692545>

Аннотация. Инклюзив таълимнинг жорий қилиниши ҳозирда алоҳида парвариши ва эҳтиёжларга мухтож бўлган болаларга ўз тенгқурлари билан бирга таълим тарбия олишлари учун яхши имкониятлар беради ва натижага эришилади. Чунки инклюзив таълим оладиган ўқувчи соғлом болаларга қараб, ундан кўп нарсаларни ўрганади ва улардек топшириқларни бажаришига интилади. Уларнинг ёзишига қараб, туриб гапиришига қараб, доскада ёзишлари ёки топшириқларни бажариб беришлари кераклигини хис қилади ва ўзи ҳам шунга ҳаракат қилади. Инклюзив таълим- болаларни ўз-ўзини камситилмаслигини, халқ орасида муомала маданиятини, ўзини тута олишини, меҳнат қилишига лаёқатлилигини, агар интилиши бўлса ҳамма нарсага эриша олишига имкон беради.

Калим сўзлар: индивидуал, инклюзив таълим, профессионал таълим, жисмоний ва ақлий, норма, эксперт-таҳлилий, илмий-академик доиралар, конституция, тараққиёт стратегияси, интернет ва ижтимоий тармоқ, махсус инфратузилма.

THE RIGHT TO INCLUSIVE EDUCATION IN THE REVISED CONSTITUTION

Abstract. The implementation of inclusive education currently provides better opportunities for children with special care and needs to be educated together with their peers and results are achieved. Because a student who receives inclusive education learns a lot from healthy children and tries to do the same tasks as them. By looking at their writing and speaking, he feels that they should write on the board or complete assignments, and he tries to do the same.

Inclusive education allows children to learn self-discipline, the culture of dealing with people, self-control, the ability to work, and to achieve everything if there is an aspiration.

Key words: individual, inclusive education, professional education, physical and mental, norm, expert-analytical, scientific-academic circles, constitution, development strategy, internet and social network, special infrastructure.

ПРАВО НА ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В ПЕРЕСМОТРЕННОЙ КОНСТИТУЦИИ

Аннотация. Внедрение инклюзивного образования в настоящее время предоставляет лучшие возможности детям с особым уходом, которые должны получать образование вместе со своими сверстниками, и достигаются результаты. Потому что ученик, получающий инклюзивное образование, многому учится у здоровых детей и старается выполнять те же задачи, что и они. Глядя на то, как они пишут и говорят, он чувствует, что им следует писать на доске или выполнять задания, и пытается делать то же самое. Инклюзивное образование позволяет детям научиться самодисциплине, культуре обращения с людьми, самоконтролю, умению работать и добиваться всего, если есть стремление.

Ключевые слова: личность, инклюзивное образование, профессиональное образование, физическое и психическое, норма, экспертно-аналитические, научно-

академические кружки, конституция, стратегия развития, Интернет и социальные сети, специальная инфраструктура.

Таълим бўйича алоҳида эҳтиёжларга ва индивидуал имкониятларга эга бўлган болалар учун таълим ташкилотларида инклюзив таълим ва тарбия ташкил этилиши ҳуқуқи кафолатланиши лозим

IX боб. Иқтисодий, ижтимоий, маданий ва экологик ҳуқуқлар

50-модда.

Ҳар ким таълим олиш ҳуқуқига эга.

Давлат узлуксиз таълим тизими, унинг ҳар хил турлари ва шакллари, давлат ва нодавлат таълим ташкилотлари ривожланишини таъминлайди.

Давлат мактабгача таълим ва тарбияни ривожлантириш учун шарт-шароитлар яратади.

Давлат бепул умумий ўрта таълим ва бошланғич профессионал таълим олишни кафолатлайди. Умумий ўрта таълим мажбурийдир.

Мактабгача таълим ва тарбия, умумий ўрта таълим давлат назоратидадир.

Таълим ташкилотларида алоҳида таълим эҳтиёжларига эга бўлган болалар учун **инклюзив таълим ва тарбия таъминланади.**

Янгиланган Конституцияда илк маротаба инклюзив таълим учун шароит яратишга оид алоҳида норманинг белгиланиши таълим эҳтиёжларига эга бўлган болалар учун таълим ва тарбия уларнинг жисмоний ва ақлий ривожланишини ҳисобга олган ҳолда ташкил этилиши, таълим олиш жараёнида уларни бирор-бир шаклда камситишга йўл қўйилмаслиги, барча болаларнинг тенглиги таъминланишига хизмат қилади.

Пировардида, алоҳида таълим эҳтиёжларига эга бўлган болаларнинг таълим олишга бўлган ҳуқуқи таъминланади.

Айни кунларда мамлакатимиз Конституциясига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш бўйича таклифларни шакллантириш борасида бошланган ишлар эксперт-таҳлилий, илмий-академик доиралар, кенг жамоатчилик шунингдек, Интернет ва ижтимоий тармоқларнинг муҳокама марказида бўлиб турибди. Муҳокама қилинаётган энг муҳим масалалардан бири – таълим сифати ва таълим олиш имконияти, таълим жараёнининг ижтимоий жиҳатларидир.

Сўнгги йилларда инклюзив таълим тизими соҳасида қатор норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинди ва муайян норматив база шаклланди. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 13 октябрдаги “Ногиронлиги бўлган болаларга таълим-тарбия бериш тизимини янада такомиллаштириш чора-чадбирлари тўғрисида” қарорига мувофиқ, 2020 — 2025 йилларда халқ таълими тизимида инклюзив таълимни ривожлантириш концепцияси ишлаб чиқилди. Концепция икки босқичда яъни 2020-2022 ҳамда 2023-2025 йилларда амалга оширилиши белгиланди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги Фармонида Ногиронлиги бўлган шахсларни қўллаб-қувватлашнинг самарали тизимини шакллантириш, уларнинг ҳаёт сифати ва даражасини ошириш 66-мақсадда қайд этилди. Унда ногиронлиги бўлган

шахсларнинг жамият ижтимоий-иқтисодий ҳаётига жалб қилиниши ва фаол иштирокини таъминловчи инклюзив таълим ва ишга жойлаштириш тизимини такомиллаштириш масаласи ўз ифодасини топган.

Бу борада тизимли ва самарали ишлар амалга оширилганлигига қарамасдан бажарилиши зарур бўлган қатор вазифалар мавжуд эканлигини таъкидлаш лозим.

Жумладан, ногиронлиги бўлган болаларни инклюзив шароитда ўқитиш учун умумтаълим мактабларида зарур шарт-шароитлар, моддий-техника база ҳамда биноларда махсус инфратузилманинг етарли эмас. Ҳозирда инклюзив таълим ва тарбия норматив ҳуқуқий ҳужжатларда қайд этилган бўлсада, конституциявий норма даражасида ўз аксини топмаган.

Тараққиётнинг тамал тоши ҳам, мамлакатни қудратли, миллатни буюк қиладиган куч ҳам илм-фан, таълим ва тарбиядир.

Ўзбекистонда ўқитувчининг меҳнати жамият ва давлатни ривожлантириш, соғлом, баркамол авлодни шакллантириш ҳамда тарбиялаш, халқнинг маънавий ва маданий салоҳиятини сақлаш ҳамда бойитишнинг асоси сифатида эътироф этилади.

Давлат ўқитувчиларнинг шаъни ва қадр-қимматини ҳимоя қилиш, уларнинг ижтимоий ва моддий фаровонлиги, касбий жиҳатдан ўсиши тўғрисида ғамхўрлик қилади.

Инклюзив таълимнинг ўзига хос хусусияти шундаки, у ўқув дастурига эмас, балки болаларга қаратилган. Бунга ҳар бир боланинг, шу жумладан ногиронлиги бўлган ва кўшимча ёрдамга муҳтож бўлган болаларнинг эҳтиёжларини қондирадиган педагогика орқали эришилади.

Конституцияда давлат томонидан бепул умумий ўрта ва бошланғич касб-ҳунар таълими кафолатланиши белгилаб қўйилган. Махсус таълимга муҳтож болалар учун таълим ташкилотлари инклюзив таълим ва тарбияни таъминлайди.

Давлат томонидан инклюзив таълимни шакллантириш бўйича кўрилаётган чоратadbирларга қарамай, ишни халқнинг ўзи олиб бориши керак. Жамиятда ногиронларга нисбатан қўплаб стереотиплар мавжуд бўлиб, бу тизим ривожланишига салбий таъсир кўрсатмоқда. Шундай экан, жамият қанчалик бағрикенг бўлса, дастурларни амалга ошириш шунчалик осон бўлади. Ва, энг муҳими, болаларнинг хусусиятларидан қатъи назар, умумий тилни топиш осонроқ бўлади.

Инклюзив таълим – тенг муносабатни таъминлайди.

2020 йил 23 сентябрь куни Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида” Қонуни қабул қилинди.

Қонунда таълим олиш шаклларида инклюзив таълим киритилди. Бу билан алоҳида таълим эҳтиёжлари бўлган болаларнинг тенг ҳуқуқли жамият аъзоси сифатида умумтаълим муассасаларида билим олиши таъминланади. Инклюзив таълим алоҳида таълим эҳтиёжлари ва индивидуал имкониятларнинг хилма-хиллигини ҳисобга олган ҳолда барча таълим олувчилар учун таълим ташкилотларида таълим олишга бўлган тенг имкониятларни таъминлашга қаратилган бўлиб, жисмоний, аклий, сенсор (сезги) ёки руҳий нуқсонлари бўлган болалар (шахслар) учун таълим ташкилотларида инклюзив таълим ташкил этилишидир.

Инклюзив таълим – бу асосий мактабларда алоҳида эҳтиёжли болаларни ўқитиш жараёнини тавсифлаш учун ишлатиладиган атама.

Инклюзив (французча инклюзив – шу жумладан, лот. Инклуде – мен хулоса қиламан, шу жумладан) ёки инклюзив таълим – бу махсус эҳтиёжга эга болаларни умумий таълим (оммавий) мактабларида ўқитиш жараёнини тавсифлаш учун ишлатиладиган атама.

Инклюзив таълим болаларга нисбатан ҳар қандай камситишларни истисно қиладиган, барча одамларга тенг муносабатни таъминлайдиган, аммо махсус таълим эҳтиёжлари бўлган болалар учун алоҳида шароит яратадиган мафкурага асосланади.

Инклюзив таълим – бу барча болаларнинг турли хил эҳтиёжларига мослашиш нуқтаи назаридан ҳамма учун таълим мавжудлигини назарда тутадиган умумий таълимнинг ривожланиш жараёни, бу алоҳида эҳтиёжли болалар учун таълим олиш имкониятини таъминлайди.

Инклюзив таълимнинг тамойиллари:

- инсоннинг қиймати унинг қобилиятлари ва ютуқларига боғлиқ эмас;
- ҳар бир инсон ҳис қилиш ва фикрлашга қодир;
- ҳар ким мулоқот қилиш ва тинглаш ҳуқуқига эга;
- барча одамлар бир-бирига муҳтож;
- ҳақиқий таълим фақат ҳақиқий муносабатлар шароитида амалга оширилиши мумкин;
- барча одамлар тенгдошларининг қўллаб-қувватлаши ва дўстлигига муҳтож;
- барча ўқувчилар учун муваффақиятсизликка қараганда, улар қила оладиган нарсаларга эришиш эҳтимоли кўпроқ;
- турли хиллик инсон ҳаётининг барча жабҳаларини яхшилайди.

Инклюзив таълим тизимига ўрта, ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасалари киради. Унинг мақсади алоҳида таълим эҳтиёжлари ва индивидуал имкониятларнинг хилма-хиллигини инобатга олган ҳолда болаларни ўқитиш ва ўқитишда тўсиқсиз муҳит яратишдир. Ушбу чора-тадбирлар мажмуаси таълим муассасаларининг техник жиҳозланишини ҳамда ўқитувчилар ва бошқа талабалар учун уларнинг ногиронлиги бўлган шахслар билан ўзаро муносабатларини ривожлантиришга қаратилган махсус ўқув курсларини ишлаб чиқишни назарда тутайди.

Инклюзив таълимнинг жаҳон амалиётига назар соладиган бўлсак 1970 йиллардан бошлаб, ногиронлиги бор болаларнинг таълим олиш имкониятларини кенгайтириш учун норматив ҳужжатлар тўплами ишлаб чиқилди ва амалга оширилди. Америка Қўшма Штатлар ва Европада замонавий таълим сиёсатида бир нечта ёндашувлар ишлаб чиқилган, шу жумладан: иштирокчи кенгайтириш, асосий оқимга қўшилиш. Таъкидлаш жоизки, ногиронлиги бор ўқувчилар таътил кунлари, ўзларининг тенгдошлари билан турли хил бўш вақт дастурларида мулоқот қилишади.

Хулоса ўрнида шуни таъкидлаш мумкинки, қабул қилинган қонун таълим ва тарбияга миллий ҳамда умуминсоний кадриятларнинг сингдирилганлиги принципи киритилмоқда. Шу билан бирга, Ўзбекистон Республикасидаги ҳеч бир бола давлатимизнинг назаридан четда қолмаганлигининг исботидир.

REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021-йил 12-октябрдаги 638-сонли қарори,
2. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси,
3. Интернет тармоғи.